

KNJIŽNA POROČILA

"Das Phaenomen 'bukovništvo' in der kaerntnerslowenischen Kultur- und Literaturgeschichte"

Herbert Paulitsch

Delo dr. Herberta Paulitscha izpolnjuje že dolgo občuteno vrzel v poznavanju slovenskega in še posebej koroškoslovenskega ljudskega slovstva. Pojav 'bukovništva' je koroškoslovenska posebnost in ga drugi narodi ne poznajo. Naziv je prvi uporabil F. Kotnik v začetku našega stoletja in z njim označil pojav, s katerim si je slovensko ljudstvo na Koroškem nadomeščalo preredko tiskane 'bukve' v slovenskem jeziku. V glavnem anonimni posamezniki, večči branja in pisanja, 'bukovniki' so prepisovali tiskane (slovenske) tekste predvsem religiozne vsebine, ki so se na ta način širili med ljudmi. Bolj izobraženi bukovniki so take tekste prevajali (iz nemščine) in jih tako širili. Naposled je zrasla generacija bukovnikov, ki so bili sposobni sami ustvarjati. Prevajalci in samostojni ustvarjalci so uporabljali vsak svoje narečje, tako da je na slovenskem Koroškem nastajala posebna narečna rokopisna literatura. Bukovniška praksa je segla pozneje iz Zilje, Roža in Podjune v Mežiško dolino in tudi čez koroško mejo na Pohorje.

To je predmet, ki ga obravnava H. Paulitsch v svojem delu. Vešče je razbral zgodovinski razvoj bukovništva in pokazal njegove tri razvojne stopnje: stopnjo prepisovalcev, stopnjo prevajalcev in stopnjo 'klasičnih bukovnikov', ki so v glavnem sami ustvarjali in sta med njimi najpomembnejša Andrej Schuster Drabosnjak in Miha Andreaš.

H. Paulitsch odkriva, da sega bukovništvo v 16. stoletje in da je nastalo med slovenskimi protestanti okoli Podkloštra. Tam je protestantizem pogнал izredno globoke korenine in je še danes ohranjen v občini Zagoriče. Prvi bukovniki, prepisovalci, so delovali tod v 16. in 17. stol. Prepisovali so tiskane slovenske protestantske tekste. H. Paulitsch podrobno analizira nastanek in pomen teh prepisov, posebej še jezikovne posebnosti prepisanih tekstov, dokaže na primer očiten vpliv ziljskega narečja. Ne ostaja pa le pri jezikovni analizi, marveč skuša odkrivati tudi socialno-ekonomsko ozadje koroškega protestantizma, ki je po svoje vplivalo na razvoj in obstoj bukovništva med Slovenci. Posebno še obravnava usodo slovenskih protestantov v Zagoričah in poznejše Slovincem nenaklonjeno ravnanje (nemških) protestantskih vodilnih krogov. Avtor ne vidi v slovenskem protestantskem bukovništvu le njegovega literarnega pomena, ampak tudi izraz odpora proti katoliški restavraciji (protireformaciji) in proti 'samostanskemu' fevdalizmu. Nekaj časa je predstavljalo zavoro narodnostni asimilaciji slovenskih protestantov.

V naslednjem poglavju razpravlja avtor o bukovnikih prevajalcih, ki so se pojavili sredi 18. stoletja v katoliškem delu. Značilna primera sta "Duhovna bramba" in "Kolomonov žegen". O obeh knjižicah je razpravljal že Ivan Grafenauer (1943), avtorju pa dajeta priložnost za izčrpno in obširno raziskavo jezikovnih in pravopisnih

aspektov ter kulturnozgodovinskega ozadja. Posebno mesto zavzemajo v tem sklopu rokopis "Antikrista" Mtije Žegarja, rokopis pesmi Luke Maurerja in "Arcniške bukve" Andreja Goritschniga. Medtem ko sta o teh rokopisih razpravljala že Ivan Grafenauer in France Kotnik, je avtor podrobno razčlenil molitvenik Simona Gabernika (1780).

'Klasični bukovniki', kakor jih avtor imenuje, so v 18. in 19. stol. povzdignili bukovništvo v samostojno, umetniško zvrst. Uvod v to stopnjo bukovništva vidi avtor v znanem rokopisu iz Leš pri Prevaljah. Za eno izmed pesmi v njem avtor sodi, da ima nesporne leterarne kvalitete. Avtor jo podrobno razčlenja. Nov rod ljudskih literatov, ki so prepisovalsko in prevajalsko izročilo nadaljevali z lastnimi literarnimi stvaritvami, je zrasel na pragu 19. stol. v Rožu, ki ga je France Kotnik zato imenoval "slovenske Atene". Imena teh ljudskih literatov so žal utonila v pozabo, ostali so le drobci njihovih pesmi. V slovensko kulturno in literarno zgodovino sta se zapisala samo dva najbolj znana, Andrej Schister Drabosnjak in Miha Andreaš.

Avtor obširno opiše osebnost in delo Andreja Drabosnjaka, ki je začel s prepisovanjem kakor njegovi predhodniki. Značilno je, da je spočetka izbiral tekste obskurne vsebine in apokrifnega značaja, psevdoreligiozne molitve in zagovore ter jih združil v treh "bukvicah". Ustregel je tudi željam svojih rojakov s prevodi nemških 'ljudskih knjig': Ahasverjem, Lepo Magelono, Kraljem Matjažem, ki so se rokopisno širile po deželi. Naposled je v tisku izdal prevod/priredbo Cochemovega "Marijinega pasijona" (1811), kot samostojni deli pa moralizirajoči "Svojenji OBACE" in satirično "Latanie od ta hudih žien" (z dodatki). Avtor razčlenja ta del Drabosnjakovega opusa. Posebno pa se je Drabosnjak proslavil s svojimi igrami, prevodi/priredbami po nemških predlogah. Tri so ohranjene (Pasijon, Igra o izgubljenem sinu, Pastirska igra), tri izgubljene. Pomembna je avtorjeva analiza Igre o izgubljenem sinu. Končno razpravlja avtor v obširnem poglavju o Drabosnjakovem prispevku k bukovništvu in h koroškoslovenski jezikovni kulturi.

Pesniško je bil bolj nadarjen Drabosnjakov vrstnik in prijatelj Miha Andreaš, ki je svojim pesmim ustvarjal tudi napeve. Avtor se je lotil podrobne analize sicer skromne Andreaševe ostaline. Dodal ji je oris Andreaševe osebnosti v njegovem času in oceno njegovega jezikovnega in kulturnega prispevka.

V posebnem poglavju predstavlja avtor okolje, v katerem sta rasla Drabosnjak in Andreaš. Pri tem ne pozablja pesniških ostankov neznanih posameznikov, ki jih je Ahacel otel pozabljenju (Uboštvo, Egipovski Jožef). Dodaja jim pregled izobraženih ljudskih literatov, ki jim posveča posebno poglavje. Gre predvsem za duhovnike, organiste in učitelje.

Kot nekaj povzetek avtorjeve raziskave sledi interpretacija bukovništva po pokazanih treh razvojnih stopnjah. Zanimivi so sklepi, ki se mu pri tem ponudijo.

Zadnje poglavje je posvečeno bukovništvu v 19. stoletju. Poleg Janeza Dobernika predstavlja Franca Ledra-Lesičjaka in seže v Mežiško dolino (Šmelcar, Lešnik, Kresnik, Ocvirk), čez koroško mejo na štajersko Pohorje do Jurija Vodovnika.

V sklepni besedi poudarja avtor razvojno pogojeno značilnost bukovništva v 19. stoletju. Nastanek umetnega pesništva med Slovenci in širjenje tiska sta spodnesla eksistenčno funkcijo bukovništva. Bukovniki, kolikor jih je še, so za naprej v glavnem vaški posebneži, ki strežejo predvsem zabavi svojega vaškega okolja.

Sodim, da je že dolgo nujno potrebno delo Dr. Herberta Paulitscha velika obogatitev naše znanstvene literature.

V Ljubljani, 19. avgusta 1990

Prof. dr. Niko Kuret

Selected Writings of Frank Hamilton Cushing

Jesse Green, ed., Zuni:
(Nebraska 1979, 447 str.)

Jeseni 1879 je bil ustanovljen Bureau of Ethnology pri Smithsonian Institution v Washingtonu. Ustanovitev tega organa je vodilo romantično geslo "oteti pozabi", takrat so se namreč začeli nekateri, ki jih je etnologija zanimala, zavedati dejstva, da se tradicionalna podoba načina življenja Indijancev spreminja, hoteli so dobiti čimveč opisov ter analitičnih in sintetičnih interpretacij indijanskih kultur. Prav tako so želeli dobiti čimveč predmetov, ki bi tvorili podlago za etnološke zbirke v muzejih. Za delovanje omenjenega inštituta je bila zainteresirana tudi vlada, saj je pogosto prihajala v stike z Indijanci (na žalost je to pomenilo tudi vedno intenzivnejše potiskanje teh v rezervate) in je potrebovala vedenje o njihovi kulturi ter posrednike, ki bi komunikacijo opravili.

Tem namenom je služilo tudi spodbujanje terenskega dela. Frank Hamilton Cushing je bil med prvimi, ki so se odzvali pobudi - k Zunijem (New Mexico) je prišel že leta 1879 kot član Smithsonian-ove ekspedicije. Urednik knjige Jesse Green in pisec predgovora Fred Eggan ga imenujeta prvega profesionalnega etnologa. Frank Hamilton Cushing je kmalu ugotovil, da ne bo mogel preučevati življenja Indijancev, če bo stanoval v šotorih zunaj njihove vasi; zapustil je ekspedicijo in se naselil pri Zunijih, natančneje v šotoru samega poglavarja tega plemena, in sicer najprej brez njegovega dovoljenja. Pri tem drznem dejanju (ali pa ravno zato) je imel Cushing srečo - poglavar ga je sprejel, prav tako tudi drugi Indijanci in pri njih je ostal ne le nekaj tednov, kot je sprva nameraval, temveč štiri leta in pol.

Kot so radi pripovedovali kasnejšim antropologom, je bila to tudi sreča za Zunije. Ti so namreč potrebovali nekoga, ki bi v njihovem imenu urejal zadeve z zunanjim svetom. Cushing je nalogo odlično opravljal, saj je pri njenem izvrševanju ostajal zvest svojim gostiteljem, branil je njihove pravice pri dogovorih z ameriško vlado, pa tudi z drugimi indijanskimi plemeni in Mehičani. Pustil je svojim prijateljem, da so ga do neke mere naredili Zunija, ne le zato, ker je smatral, da lahko s tem, ko ima v plemenu aktivno vlogo člana, terensko delo bolje opravi, temveč tudi zato, ker se je z učenjem njihovega načina življenja in sprejemanjem njihove kulture